Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Tarih, Mitoloji ve Coğrafya

2024, Ankara, Akademisyen Kitapevi DOI: 10.37609/akya.3100

Anılarla Bir Milletvekili: Halis Öztürk

Öz

1899'da Ağrı iline bağlı Tutak ilçesinde dünyaya gelen Halis Öztürk, geleneksel toprak ağası ve aynı zamanda Sıpki Aşiret lideriydi. Babası Abdülmecit Bey, Hamidiye Alayları komutanlığı yapmıştır. Ailesi, Kurtuluş Savaşı'nda büyük yararlılıklar göstermiş ve Şeyh Said Hareketine katılmadığı halde 1926 yılının Şubat ayında ilk sürgünle Kayseri'ye gönderilmiştir. Adnan Menderes'in ülkenin kalkınma hamlesine duyduğu heyecan nedeniyle 14 Mayıs 1950 yılında gerçekleştirilen milletvekili genel seçiminde Demokrat Parti'den (DP) IX., X. ve XI. dönemlerde Ağrı milletvekili seçilmiş ve bunu 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen hükümet darbesine kadar sürdürmüştür. Yassıada da süren tutukluluk ve yargılamadan sonra Anayasayı İhlal Davası gerekçesiyle 10 yıl ağır hapis cezası ile cezalandırılmış bunun için de Kayseri Cezaevi'ne gönderilmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden seçilen 55 ağa, şeyh ve aşiret reisinin Sivas'ta bulunan Kabakyazı Kampı'na sürgüne göndermesi üzerine ailesi ikinci sürgünü yaşamıştır. Makale, Halis Öztürk ile aynı dönemde görev yapan başta Celal Bayar, Samet Ağaoğlu, Abdülmelik Fırat, Fikri Karanis ve Hüsamettin Atabeyli gibi kader birliği yaptığı siyasetçilerin hatıraları ile hayatı bir şekilde onunla kesişen diğer kişilerin o döneme yönelik yazmış oldukları hatıralarla ilgilidir.

Anahtar Kelimeler: Halis Öztürk, Tutak, ağa, anılar

A DEPUTY WITH MEMORIES: HALİS ÖZTÜRK

Summary

Born in Tutak district of Ağrı province in 1899, Halis Öztürk was a traditional landlord and also a Sıpki Tribe leader. His father Abdülmecit Bey was the commander of the Hamidiye Regiments. His family showed great benefits in the War of Independence and did not join the Sheikh Said Movement, although he was sent to Kayseri in February 1926 with the first exile. He returned to Tutak in 1928 and was elected as Ağrı deputy from the Democrat Party (DP) in the parliamentary general election held on 14 May 1950, due to Adnan Menderes's enthusiasm for the country's development cause. IX., X. and XI. He took part in active politics for a total of 10 years, and continued this until the coup d'etat on 27

May 1960. After one and a half years of detention and trial in Yassıada after the coup, he was sentenced to 10 years of heavy imprisonment by the Supreme Court of Justice on the grounds of the Case for Violation of the Constitution. It is also forbidden to be a civil servant for life. He was not allowed to defend himself with his oppressed spirit, even with lifeless words and sentences, as he was detached from his homeland. He was also sent to Kayseri Prison after the deputies of the Democrat Party, whose sentences were finalized, were transferred to Anatolia. In this process, his family experienced the second exile after 55 aghas, sheikhs and tribal chiefs elected by the National Unity Committee from the Eastern and Southeastern Anatolian Regions were exiled to the Kabakyazı Camp in Sivas. The paper was written using the qualitative research method. Face-to-face interviews were conducted with family and tribe members. In addition, the memoirs of the politicians with whom Halis Öztürk, especially Celal Bayar, Samet Agaoglu, Abdulmelik Fırat, Fikri Karanis and Gıyasettin Emre, who served in the same period, with whom he had a common destiny, were read.

Keywords: Halis Öztürk, Tutak, traditional landlord, memories

Giriş

Geleneksel toprak ağası ve aynı zamanda aşiret reisi olan Halis Öztürk, Ağrı'nın Tutak ilçesinde 1899 tarihinde dünyaya gelmiştir. Sıpki Aşiret reisi ve aynı zamanda Hamidiye Alaylarının komutanlarından Abdülmecid Bey'in oğludur. 14 Mayıs 1950 tarihinde Demokrat Parti'den (DP) Ağrı Milletvekili olarak başlayan siyasi yaşantısı 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen hükümet darbesi ile son bulmuştur. Daha sonra evvela tutuklanmış sonra Yassıada'ya sürülmüş ve orada yargılanmıştır. Bu süreçte anayasayı ihlâl ettiği gerekçesiyle 10 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldığı için Kayseri Cezaevi'ne gönderilmiştir.

Abdülmecid Bey, Erzurum Kongresi'ne Sıpki Aşiretine bağlı süvarilerle katılmış ve Milli Mücadelenin kazanılmasında aktif rol almıştır. Şeyh Said Hadise'sine katılmadığı halde ailesi ve çok sayıda aristokrat Kürt aile bireyleri ile birlikte 1926 yılında başlatılan sürgünün ilk kıvılcımı ile birlikte Kayseri'ye sürgüne gönderilmiştir.

Aristokrat bir aileye mensup olan Öztürk, yaşantısıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin kaderine hükmeden diğer ağa, bey, seyit ve aşiret reisleri gibi anılarıyla iz bırakmıştır. Bırakılan bu iz Şakıro başta olmak üzere birçok dengbejin yakmış olduğu ağıtlarla da dile getirilmiştir.

1.Bir Ağa: Halis Öztürk ve Ailesi

Halis Öztürk, Ağrı'nın Tutak ilçesinde 1899 tarihinde dünyaya gelmiştir. Kendisi Muhammed Emin Zeki Beg'in ifadesiyle Van Gölü'nün kuzeyinde yaşayan Sıpki Aşiret (M. E. Zeki Beg, 2021: 367) reisi ve aynı zamanda Hamidiye Alaylarının komutanlarından Abdülmecid Bey'in oğludur. 1860 ve 1930 tarihleri arasında yaşayan Abdülmecid Bey, Erzurum Kongresi'ne Sıpki Aşiretine bağlı süvarilerle katılmış ve Milli Mücadelenin kazanılmasında aktif rol almıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Ermenistan'a göç eden Ermeniler, Ruslarla beraber hareket ederek Doğu vilayetlerinde katliam yapmışlardır. Kurtulanlar ise güneye göç etmişlerdir. Abdülmecit Bey, o süreçte Padişah II. Abdülhamit zamanında 1891 tarihinde kurulan Hamidiye Alayları (Hassan Arfa, 2006: 39) çerçevesinde Sıpki Aşiretinden oluşan hafif süvari alayına miralay rütbesiyle komutanlık yapmıştır. Bu süvari birlikleri Ruslara karşı savaş vermiştir. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında Abdülmecit Bey ciddi manada katkı sunmuştur.

Ünlü Rus Kürdolog Halfin, Kürtlerin Osmanlı İmparatorluğu ile İran arasında aşiretler halinde yaşadığını ve bunlardan birisinin de Sıpki Aşireti olduğunu söylemektedir (Halfin, 2020: 12). 27 kabileden oluşan bu konfederasyona mensup üyeler; Patnos, Doğubayazıt, Eleşkirt ve Kars çevresinde yaşamışlar ve bir kısmı da Kazakistan'a sürülmüştür. Aşiret üyeleri kırsal kesimde yaşamayı tercih etmişlerdir. Bu nedenle de üretim biçimi endüstriyel nitelikten ziyade tarım ve hayvancılığa dayanıyordu.

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında yararlılık gösteren bu aşiret mensupları "Şeyh Said Hadise'sine katılmadıkları halde çok sayıda aristokrat Kürt ailelerinin yaşayacakları sürgünün ilk kıvılcımı ise 10 Şubat 1926 tarihinde Van'da atılmıştır. İçinde Van Müftüsü Seyit Masum Efendi (Arvas), Kinyas Bey (Kartal), Küfrevizade Şeyh Abdulbaki Efendi, Kör Hüseyin Paşa ve Molla Said (Nursi) gibi çok sayıda şeyh, âlim ve aşiret ağası Van Gölü'ne yakın bir yerde kendileri için hazırlanan kızaklara bindirilerek bölgeden uzaklaştırılmıştır" (Kıran, 2021: 131). Bunlara Abdülmecit Bey ile Zeki, Halis, Köroğlu ve Reşit isimli dört oğlu ve yakın akrabaları ile Muşlu Hacı Musa Begê Xoyti de dâhildir.

Abdülmecit Bey İstanbul'da bir müddet kaldıktan sonra Kayseri'ye gönderilmiştir. Bu sırada Mustafa Kemal ile görüşmek için Kayseri Valisiyle görüşmüştür. Bunun üzerine Mustafa Kemal, Abdülmecit Beyle Ankara'da görüşmüştür. Görüşmede kendileriyle ilgili bir affın çıkartılmasını ve memleketine dönmek istediğini bildirir. Mustafa Kemal, Abdülmecit Bey'e "Senin Şarkta Ruslara karşı gösterdiğin kahramanlığı biliyorum bir teklifim olacak.

"Gördüğün gibi Ankara'yı yeni başkent yaptık her tarafı bom boş, yanına Tapu Müdürünü vereceğim Ankara'yı gezdirsin bazı araziler gösterecek hoşuna giden yerlerde sana istediğin kadar arazi verilsin memlekete gidip ne yapacaksın burada kal" der. Abdülmecit Bey ise çok yaşlı ve hasta olduğunu ayrıca halkını çok sevdiğini söyler. Bunun üzerine Mustafa Kemal, Abdülmecit Bey'in ısrarına sinirlenir ve hemen sürgünün kalkması için emir verir. Böylece 1928 yılının sonbaharında Abdülmecit Bey diğer yakınları ile birlikte memleketlerine döner.[1] Bu tarihten itibaren hiç kimse iptidai bir öç almadan yaşantılarına devam ederler.

2.Anılarla Bir Milletvekili: Halis Öztürk

Geleneksel toprak ağası olan Halis Öztürk, çok partili siyasal yaşama geçildikten sonra 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimde Demokrat Parti'den (DP) Ağrı milletvekili seçilmiştir. Bunu 1954 ve 1957 yıllarında yapılan seçimler takip etmiştir. Böylece IX, X ve XI. olmak üzere üç dönemde Demokrat Parti'den Ağrı milletvekili seçilmiştir. Öztürk, 27 Mayıs 1960 yılında gerçekleştirilen hükümet darbesinden sonra tutuklanarak Yassıada'ya sürülmüş ve yargılanmıştır. Anayasayı ihlâl ettikleri ve ayaklar altına aldıkları gerekçesiyle 10 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır (Yüksek Adalet Divanı Kararları, 2007: 179).

Bundan 4 ay sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden seçilen ve içinde aile bireylerinin de yer aldığı 485 kişi küçük bir Yassıada işlevi görecek olan Sivas Kabakyazı Kampı'na sürgüne göndermesiyle ailesi ikinci sürgünü yaşamıştır. Bu sayı daha sonra ağa, şeyh ve aşiret reislerinden oluşan 55 kişiye indirilmiştir. 27 Mayıs hareketinin içinde aktif rol oynayan Yüzbaşı Numan Esin anılarında "Bizim o tarihte bir endişemiz vardı. Acaba bir ayaklanma olur mu diye. Elli beş ağayı da o sebeple yönetim tutuklamıştı. Onları, güvenlik önlemi aldırarak, Sivas'ta nezaret altında bulunduruyordu" demektedir (Esin, 2005: 364).

Halis Öztürk'ün siyasi yaşantısında kendisiyle yolları kesişen çok sayıda siyasetçi bulunmaktadır. Başta Celal Bayar, Samet Ağaoğlu, Abdülmelik Fırat, Fikri Karanis ve Gıyasettin Emre gibi kader birliği yaptığı siyasetçilerin o döneme yönelik yazmış oldukları hatıralar ile Fehmi Yavuz, Hüsamettin Atabeyli, Feqi Hüseyin Sağnıç ve S. Ahmet Arvasi gibi hayatı onunla kesişen diğer kişilerin o döneme yönelik yazmış oldukları hatıralar şu şekildedir:

[1] http://www.dogubayazitgazetesi.com › haber › abdul...
Mehmet İzci, "Abdülmecid Begê Sîpkî ve Sürgün Hayatı", Doğubayazıt gazetesi, 28 Nisan 2014.

Resim1: Halis Öztürk ve iki oğlu, 1951 yılı.

Celal Bayar,[2] "Kayseri Cezaevi Günlüğü" isimli hatıra kitabında 5 Mayıs 1964 tarihinde almış olduğu notta "Bugün öğleden önce eski Ağrı Milletvekili Halis Öztürk odama geldi. Ağrı'dan ve Ağrı seçimlerinden bahsettik. Bu arada aklıma eski mebus Şeyh Kasım Küfrevi geldi. Bu zat, Yassıada duruşmaları sırasında malum ve mahdut bazı sanıkların yaptığı gibi kendisini kurtarmak için, icat ve iddia olunan günahları! Bizim sırtımıza yüklemişti. Celal Yardımcı'nın ve Halis Öztürk'ün bu zattan haberleri olması gelirdi. Muhatabıma sordum: Kasım Küfrevi mahkemede, partiden ayrıldıktan sonra, hayvanları için hazırlattığı kışlık otları yaktırdığımızı söylemişti ve bu suretle aleyhinde bulunduğumuz için tekrar Demokrat Parti'ye döndüğünü iddia etmişti. Sözleri doğru mudur?

Halis Öztürk tereddüt etmeden hemen cevap verdi: Yalan, bu, Kasım'ın ne koyunu ne de otu vardır ki yakılsın" (Bayar, 1999: 230).

[2]Celal Bayar (Mahmut Celalettin Bayar), 16 Mayıs 1883 tarihinde Bursa ili Gemlik ilçesi Umurbey mahallesinde dünyaya gelmiştir. Ekonomist ve siyasetçidir. Türkiye'nin siyasi yaşamının çeşitli dönemlerinde önemli roller oynamıştır. Bayar, Meclis-i Mebussan üyesi, cumhuriyet döneminde iktisat vekili, Mustafa Kemal Atatürk'ün son başbakanı ve 1950-1960 arasında Türkiye'nin üçüncü ve asker kökenli olmayan ilk cumhurbaşkanıdır. 22 Ağustos 1986'da İstanbul'da vefat etmiş, Umurbey mahallesinde toprağa verilmiştir (İsmet Bozdağ, Bilinmeyen Yönleriyle Celal Bayar, İstanbul: Emre Yay., 2005).

Samet Ağaoğlu[3], "Marmara'da Bir Ada" isimli kitabında Halis Öztürk ile ilgili şu anıyı nakleder: "Halis Öztürk, Başkan'ın (Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol kastedilmektedir) küçültücü bütün sorularını şivesi kadar tatlı esprileri ile karşıladı. Hayır, asla eşkıya değildi. Ailesi, Birinci Dünya Harbi'nde Ruslara karşı kahramanca dövüşmeleri ile tanınmıştı. Şu veya bu sebeple katıldığı bazı ayaklanmalarda, onun kusursuzluğunu bildikleri için affedilmişti. Hatta bu ayaklanmaların bastırılmasında devlete yardımları da vardı. Demokrat Parti'yi idare edenlerde diktatörlük hevesi görmemişti. Suç delili sayılan kanunlara gelince, bu kadar hukukçunun, okumuş adamın Anayasa'ya uygun dediklerine o, nasıl aykırıdır damgasını vurabildi!" (Ağaoğlu, 2004: 284).

Samet Ağaoğlu, "Yassıada, Kayseri ve Topbaşı Cezaevi Günlükleri" isimli hatıra kitabının 10.07.1961 tarihli Pazartesi notunda "Dün hava almaya çıkardıkları zaman eski Ağrı mebusu Halis Öztürk Bey'le konuştum. Bu zeki ve toprağı üzerinde yaşayan insanları çok iyi bilen, tecrübeli adam, tatlı şivesi, tatlı dili ile ne doğru sözler söyledi. Kılık kıyafeti hepimiz gibi ihmal edilmiş, göğsü, bağrı açık hali ile anlattıklarını adeta canlı bir şekilde temsil ediyor. O da bütün arkadaşlar gibi Menderes'in halinden şikâyetçi. Bana çatıyor. Seni burada daha iyi anladım, harekete geçse idin, başına bu işler gelmezdi diyor! Bu tarizi birçok arkadaşlardan işitiyorum. Buradaki pervasızlığımı ele alarak neden grup ve Meclis'te önümüze geçmedin diyorlar…" (Ağaoğlu, 2013: 133).

Ağaoğlu, aynı kitapta 16.07.1961 Pazar günü almış olduğu notta da "Bugün gezintide arkadaşları ümitsiz gördüm. İddianın şiddetle tesiri altındalar. Zeyyat Mandalinci, Burhanettin Onat adeta perişan. Ağrı mebusu Halis Öztürk bile! İzmir mebusu Ekmel Kavur ağlıyormuş. Rıfat Serdaroğlu daha da çökmüş. Hepsini elden geldiği kadar teselliye, karanlık fikirlerden uzaklaştırmaya çalıştım" (Ağaoğlu, 2013: 136).

Ağaoğlu, 16.08.1961 Çarşamba günü almış olduğu notta da "… Şeyh Selahattin İnan ile Halis Öztürk! Yırtık pırtık elbiseler giyiyorlar, taşların üstüne kolaylıkla bağdaş kuruyorlar. Şeyh ürkek, asılmaktan korkuyor! Herkesin yüzüne hep ıslak gibi duran durgun gözlerle bakıyor, sonu anlaşılması güç birkaç kelime söylüyor, sonra memleketinin hazin,

[3]Yazar ve siyasetçi Samet Ağaoğlu, 1909 tarihinde Bakü'de dünyaya gelmiştir. Azerbaycan'dan Türkiye'ye göç eden yazar ve fikir adamı Ahmet Ağaoğlu'nun oğludur. 1931 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra doktora yapmak için Strazburg'a gitmiştir. Avukatlık yapmaya başladığı sırada Demokrat Parti'de politikaya atılmıştır. 1950, 1954 ve 1957 yıllarında yapılan seçimlerde Manisa Milletvekili seçilmiştir. Çalışma bakanı ile devlet bakanlığı ve başbakan yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. 27 Mayıs 1960 hükümet darbesinde tutuklanmıştır. İmralı ve Kayseri cezaevlerinde tutuklu kalmıştır. 1964 yılında Yassıada'da cezasını çekerken çıkan özel bir afla salıverilmiştir. 6 Ağustos 1982'de İstanbul'da vefat etmiştir (Sema Yıldırım vd. (ed.), TBBM Albümü-1950-1980, Ankara: TBMM Yayını, 2010, 2/583-738).

melankolik bir havasını yavaş yavaş söylemeye başlıyor. Bu bir şarkı, bir beste değil, inleme idi! Halis Öztürk daha metin! Tatlı şivesiyle hoş hikâyeler anlatıyor, arkadaşlarını teselliye çalışıyor! Fakat ikisi de "Osmanlı'nın" adam asmadaki fütursuzluğunu tecrübe ile biliyorlar, korkuları da buradan geliyor" (Ağaoğlu, 2013: 143).

Ağaoğlu, 07.09.1961 Perşembe tarihinde almış olduğu notta "Arkadaşlar aralarında Şeyh Selahattin'le (İnan) Ağrı Mebusu Halis (Öztürk) derin düşünceler içinde. Selahattin, Halis'in ruhunu karartıp duruyor, "Bizi bir kere yakaladılar, artık bırakmazlar" diyor. Halis'in derdi biraz başka. On altı arkadaşı ile iki taburu yarıp geçtiğini hatırlayarak bugünkü aczine lanet okuyor!" (Ağaoğlu, 2013: 155).

Ağaoğlu, 24.10.1961 Salı tarihli notunda "Başol'un vicdan azabı ve korku içinde olduğu söyleniliyor. Doğru olabilir. Değilse bile halkın hükmünü ifade ediyor bu söylentiler. Bir aralık Ağrı mebusu Halis Öztürk uğramıştı. Tıraşsız yüzü, siyah takkesi, kapkara gözleri ile bir yandan korkunç, bir yandan garip bir şekil almış yüzü! Konuşurken halimiz ne olacak dedi. "Allah'ın dediği olacak" dedim, gözlerini gözlerime dikti: "Ben şimdi asıl Allah'tan korkuyorum dedi. Ya bizim burada ölmemizi istiyorsa" (Ağaoğlu, 2013: 195). Halis Öztürk'ün torunu Hasan Öztürk, "Dedesinin namaz kılmadığını ama Kur'an okuduğunu söylemektedir. Kendisine ait bir dua ritüeli vardı. Özellikle ata bindiğinde dua ettiğinden söz etmektedir.

Ağaoğlu, 23.11.1961 Perşembe günü almış olduğu notta da "Bu sabah çay almak için karşı tarafa geçerken koğuşta birçok arkadaşın koridorda jimnastik yaptıklarını gördüm. Bunların arasında evlerinde de idman yapan kaç kişi idi acaba? Yaşama gayreti ve teselli bulma heyecanı! O sırada Ağrı mebusu Halis Öztürk'ü gördüm. Sen de idman yap Halis Bey dedim. Sıçraya sıçraya yanıma geldi. İşte Samet bak, ben Kürt idmanı yaptım münevver idmanı değil. Halis'in ruh hali gittikçe isyankâr oluyor. Son günlerde giydiği koyu lacivert kadife ve pantolonu dar elbisesi, başında aynı kumaştan takkesi ile tam bir Kürt eşkıyasına benzemedi değil" (Ağaoğlu, 2013: 215).

Ağaoğlu'nun, 05.05.1962 Cumartesi günü almış olduğu notunda " Halis Öztürk'ün 18 çocuğu (7'si erkek, 11 kız), 33 torunu (kaç erkek kaç kız bilmiyor) 8 veya 9 damadı, 5 veya 6 gelini varmış! Adam henüz 54 yaşında. Onlarda adet 25 yaşında evlenmekmiş! Torunlarının

isimlerini bilmiyor. Dört defa evlenmiş, ikişer ikişer olarak!" demektedir (Ağaoğlu, 2013: 260). Fehmi Yavuz'da "Anılarım" isimli kitabında Halis Öztürk ile ilgili olarak bu konuda "Torunlar, çoluk çocuk, eşler, gelinlerle 35 kişi bir arada yaşıyorlarmış. Yoklama yapılmadığı için, kimin nerede olduğu, 35'ten eksilmenin olup olmadığı pek bilinmezmiş. Hele yaz günlerinde bir çalının dibinde uyuyup kalanlar çok olurmuş. Sabah, öğleyin, akşam, ziyafetler dışında, sofra kurulmazmış evlerinde. Ocaktan saç inmezmiş. Bir bayan yufka, bazlama açar, bir gelin de bunları, saç üzerinde pişirirmiş. Acıkanlar, yeteri kadar yufka alır, içine peynir ya da çökelek kor, karnını doyururmuş" demektedir (Yavuz, 1972: 132).

Anadolu topraklarının aristokrat ailelerinden birine mensup, bilgi ve aynı zamanda irfan sahibi Erzurum'un eski milletvekillerinden Abdülmelik Fırat[4], Sıpki Aşiret Reisi Abdülmecit Bey'in oğlu Halis Öztürk'le 1960 tarihinde gerçekleşen hükümet darbesinden sonra Yassıada'da yargılandıklarını ve Kayseri Cezaevi'nde de beraber kaldıklarını söyler. Fırat'a göre Öztürk çok zeki ve esprili bir kişiliğe sahipti. Anılarını ihtiva eden "Fırat Mahzun Akar" isimli kitabında ondan iki anekdottan söz eder: Birincisi, hapishanede batılı Türk kökenli milletvekilleri etrafında kümeleşince yüksek sesle derdi ki "Kardaşım, Kurtuluş Savaşında malımız, canımızla, savaştık, atların dışkısından buğday ve arpa tanelerini arayacak duruma düştük. Birkaç Rus topunu da ele geçirdiğimiz için belgelerle onurlandırıldık. Vatan kurtulduktan sonra köyümüze gittik. Kürt olduğumuz için bize mürteci ve mütegallibe dediniz, öldürmek istediniz, canımızı kurtarmak için dağa çıktık. Bu defa asi ve eşkıya dediniz, ardımıza kolordular sevk ettiniz, köylerimizi yaktınız, insanlarımızı öldürdünüz. 1950 yılında yalandan bir demokrasi oyunu icat ettiniz. Halkımız bizi Meclis'e yolladı güya mebus olduk. 1960 yılında kutsal Anayasayı çiğnedin diye askerler darbe yaptı. Bu defa mahpus olduk. Ben dört kitap bilirim, Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an. 1924 Anayasanızı hiç uygulamadınız ki ben onu çiğneyeyim veya kutsal olduğunu söylemediniz ki çiğnemeyeyim.

[4]Şeyh Said'in torunu olan Abdülmelik Fırat, 1934 tarihinde Erzurum ili Hınıs ilçesi Kolhisar Köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Şeyh Şahabettin, Şeyh Said'in yeğeni ve aynı zamanda damadıdır. 1925 yılında gerçekleşen Şeyh Said Harekâtından sonra Şeyh Said ile birlikte çok sayıda yakını idam edilmiştir. Ailenin hayatta kalan mensupları ise sürgüne gönderildiler. Gönderilenler ancak 1929 yılının Mart ayında Takrir-i Sükûn Kanunu'nun kaldırılmasıyla Kolhisar Köyüne dönebildiler. El konulan topraklarına yerleşmelerine izin verildi ancak topraklar resmen verilmedi. Çıkarılan Soyadı Kanunu ile aile Fırat soyadını aldı. Fırat ailesi 1935 yılında ikinci defa sürgüne tabi tutuldu. Çok partili dönemin başlaması ile TBMM, 8 Haziran 1947 yılında 5098 sayılı kanunu kabul etti. Bununla da 1934 yılında Mecburî İskân Kanunu'nun bazı maddelerini değiştirdi, bazı maddelerini de yürürlükten kaldırdı. Böylece Fırat ailesinin ikinci defa köylerine dönmelerine müsaade edildi. Fırat, ilk kez 1957 yılında yaşını 7 yıl büyüterek Demokrat Parti'den Erzurum milletvekili seçildi. 27 Mayıs hükümet darbesi sonucu tutuklanan yaklaşık 500 kişinin içinde en genciydi. 1,5 yıla yakın Yassıada'da kaldı. Yargılama sonucu önce idam cezasına bu da daha sonra hapis cezasına çevrildi ve 1,5 yıl Kayseri Cezaevinde kaldı. 1991 yılında Doğru Yol Partisi'nden (DYP) ikinci defa Erzurum milletvekili seçildi ama partisinin de içinde yer aldığı hükümetin izlediği Kürt politikalarını beğenmediği için partisinden istifa etti. 2002 yılında Hak ve Özgürlükler Partisini kurdu ve onursal başkanlığını yaptı. 29 Eylül 2009 tarihinde öldü Kolhisar Köyünde aile kabristanında defnedildi (Ferzende Kaya, Mezopotamya Sürgünü Abdülmelik Fırat'ın Yaşam Öyküsü, İstanbul: Anka Yay.).

Öyle anlaşılıyor ki; Halis'in yeri mebusluk değil mahpusluktur. Üstelik soyadımızı Öztürk yapmamıza rağmen bizi hep Özkürt olarak gördünüz" (Fırat,1996: 38). Bu konuda Muş Milletvekillerinden Gıyasettin Emre[5] "Medreseden Meclis'e Meclis'ten Yassıada"ya isimli anı kitabında Halis Bey'in Yassıada Mahkemesi'nde kendini savunurken "Ben yalnız semavi kitapların değişemeyeceğini biliyordum. Siz anayasanın tağyir ve ilgasıyla bizi mahkeme ediyorsunuz, bu kadar profesörler var, hukukçular var. İçinizden hiç birisi bana anayasaların değişemeyeceğini söylememişlerdi. Ama bu değişemeyecek anayasayı şimdi siz değiştiriyorsunuz" dediğinden söz eder (Emre, 2006: 347). 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen hükümet darbesiyle anayasa çiğnendiği gibi 12 Eylül 1980 darbesiyle de yeni anayasa çiğnenmiştir. Bunlarda Halis Bey'i haklı çıkarmaktadır.

İkinci anekdotta hükümet darbesiyle görevden el çektirilen Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile ilgilidir. Bir buçuk yıl Yassıada tutuklu kalan Halis Bey'e, 10 yıl müddetle ağır hapis cezası verilir, ömür boyu amme hizmetlerinden men edilir ve Kayseri hapishanesine konulur. Burada da Celal Bayar'la sık sık bir arada olurlar ve aralarında geçen birçok ilginç diyaloga tanıklık eden Fırat, bu diyalogların birinde Bayar'a hitaben "Dört sene seninle hapishanede yattım, bir dört sene de İsmet İnönü'yle yatsaydım gözüm arkada kalmazdı. Hiç olmazsa bizi ezenlerin bir kısmı bizimle bu zulümleri beraber yaşasalar belki akılları başlarına gelir, zulüm etmenin ne kadar kötü olduğunu ancak anlarlar" der (Fırat,1996: 39).

Abdülmelik Fırat, Ferzende Kaya'nın kendisiyle yapmış olduğu mülakatı ihtiva eden "Mezopotamya Sürgünü" isimli kitapta Yassıada da, "Darbeci genç teğmen ve subaylar, Türkiye Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı, başbakanı, genelkurmay başkanı, bakanları ve milletvekillerine "Düşükler, kuyruklar…" diye hitap ediyorlardı. Oysa hakaret edilen bu insanlar ülkede belli yerlere gelmiş ve varlıklı ailelerden geliyorlardı. Onurları kırılan ve ümitleri tükenen insanlar bu nedenle de sıkıntı çekiyorlardı. Fırat, bu süreçte Halis Öztürk ile ilgili şu anıyı paylaşır: "Selahaddin İnan[6] sürekli dolu dolu gözlerle dolaşırdı; yaşadıkları o hadiseler onu yıpratmıştı. Halis Öztürk, örf ve âdete bağlı olduğu için Selahattin İnan'a sahip

[5]1919 yılında Batman iline bağlı Kozluk ilçesinde dünyaya gelmiştir. Medrese mezunudur. 1954 yılında Muş'tan bağımsız, 1957 yılında ise Demokrat Parti'den milletvekili seçilmiştir. 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen hükümet darbesinden sonra Yassıada'da yargılanmış ve 13 yıl siyaset yapması yasaklanmıştır (Gıyasettin Emre, Medreseden Meclis'e Meclis'ten Yassıada, İstanbul: Kent Yay., 2006, s. 4).

[6]1950 yılında CHP'den Bitlis milletvekili seçildikten sonra Demokrat Parti'ye (DP) geçmiştir. Bu tarihten itibaren başlayan siyasi yaşamı 1954 ve 1957 seçimlerinde DP'den milletvekili seçilmesiyle devam etmiştir. 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan hükümet darbesi ile aktif siyasetten uzaklaştırılmıştır. Bunu takip eden süreçte kısa bir süre için Sivas Kampı'nda kalmış sonra da Yassıada Mahkemesi'nde yargılanmıştır (Sema Yıldırım vd. (ed.), TBBM Albümü-1950-1980, Ankara: TBMM Yayını, 2010, 2/549-701). Selahattin İnan aynı zamanda Bitlis milletvekillerinden Abidin Gaydalı ile Kamran İnan'ın da babalarıdır.

çıkıyordu. Herkes kendi çamaşırını yıkardı; onun çamaşırlarını da Halis Bey yıkardı. Elinden tutup gezdirirdi. Bazen ona takılıyordu; "Şeyh, sen bizi mahvettin; yüreğimizi yaktın; yeter sızlanma. Biz de ağlayacağız. Melik bizimle alay edecek. O daha 25 yaşında, genç; ama aldırmıyor. Biz zaten ömrümüzü bitirmişiz, niye böyle sızlanıyoruz?" (Kaya, 2003: 147).

Trabzon Milletvekili Fikri Karanis[7], Yassıada'da yargılandıkları sürede Selahattin İnan, Abdülmelik Fırat, Halis Öztürk ve diğer Kürt milletvekilleri ile ilgili anılarını paylaştığı "Koltuk Değnekli Demokrasi ve 27 Mayıs Darbesi" isimli kitabında onlar için "kayalıklara tüneyen düşünceli ve Kürt kökenli milletvekilleri" tanımlaması yapmaktadır. Bu milletvekillerinin Kürt oldukları için haklı bir tedirginlik içinde olduklarını, iddianamede anayasayı ihlal etmelerine ek olarak Kürt oldukları için de suçlandıklarından söz etmektedir. Karanis, kendisi ile aynı akıbeti yaşayan Halis Öztürk ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapar: "Bir ara gözüm, alanın ortasında, iki üç metre yükseklikteki kayanın ötesi berisine tünemiş sekiz on kişiye ilişti. Yaklaşınca bunların tamamının Kürt kökenli milletvekilleri olduğunu fark ettim. Ağrı Milletvekili şöhretli Halis Öztürk iri cüssesi ile kayanın neredeyse büyük kısmını kaplamıştı. Bu arkadaşlar, yüzleri asık, düşünceli, benzetilmek istenirse, kapalı bir yere tıkılmış, doğadaki dekoruna da uygun bir kayalık üzerindeki alıcı kuşlara benziyorlardı. Tabii kanatları tüyleri yolunmuş olarak.

Halis Öztürk'e takıldım:

"Kürdoğlu; galiba burayı Ağrı'nın tepeleri sandın. Bıraksalar uçacaksın. Memlekete doğru". Halis'in cevabı düşündürücü ve esprili idi:

"Gülersin Lazoğli. Beni aylarca bir İsmet Paşa Hökümatı, ordusu ile dağlardan sökememiştir. Meğer ben Menderes hökümatından guvvetli imişim o zaman.

Biz Bayar'ı, Menderes'i bir hökumat bilip arkalarına düştük. İki saatte teslim bayrağını çektiler. Ona yanarım…" (Karanis, 1994: 399-400).

[7]Fikri Karanis, 1926 yılında Trabzon ili Vakfıkebir ilçesinde dünyaya gelmiştir. 1944 yılında Trabzon Lisesi'nden mezun olmuştur. Milletvekili seçilmeden önce Trabzon Demokrat Parti (DP) İl Başkanı olarak görev yapmıştır. 1957 yılında DP'den milletvekili seçilmiştir. 26 Ekim 1996 tarihinde vefat etmiştir (Sema Yıldırım vd. (ed.), TBMM ALBÜMÜ-1950-1980, Ankara: TBMM Yayını, 2010, 2/755).

Fehmi Yavuz[8], "Anılarım" isimli kitabında 1956 yılında Halil İnalcık ile Erzurum'a gitmek için bindikleri kuşetli vagonda Ağrı Milletvekili Halis Öztürk'le yapmış oldukları yolculuktan söz eder. Öztürk'ün yolculuk boyunca "Adnan Menderes'ten, babasından, dedesinden, gençlikten, İran Şahı'ndan vb. söz etti. Doğunun feodal yapısını da yansıtan şu öyküleri ondan dinledim:

İlk milletvekili seçilip Ankara'ya geldiği zaman, uzunca bir süre kravat takmamış. Menderes bir gün Halis Bey'i kravatla görünce: "Halis Bey, Halis Efendi oldu" gibi bir espri yapmış. Halis Bey Menderes'in bu sözünü şöyle yanıtlamış:

Bana bak Adnan Bey, biz bu memleketi Martin[9] ile kurtardık. Eğer memleket kravatla kurtulacaksa, ha vallahi, bir değil, bin kravat takarım" (Yavuz, 1972: 131).

Hüsamettin Atabeyli[10], hatıralarını kalem aldığı "Penceremden Gördüklerim" isimli kitabında Halis Öztürk ile ilgili şu iki hatırayı nakleder: "Kürt vatandaşlarımızın devlete bağlılıklarını göstermesi bakımından bir anekdot ilave edeyim: Ağrı Milletvekili Halis Öztürk'ten dinlemiştim: Yanılmıyorsam 1929 Ağrı Ayaklanması sırasında Halis Öztürk de ayaklananların içerisindedir. O zaman ağnam vergisi denilen hayvan başına ödenen vergi uygulaması vardı. Bu verginin ödeme tarihi geldiğinde, dağda asi diye bastırılmak istenenler, kişi başına düşen miktarı aralarında toplayarak Ağrı Defterdarlığına gönderdiklerini bana söylediğinde hayretle, "İyi, ama siz devlete karşı savaşıyorsunuz, bunu niye yaptınız," demiştim, o da, "Devletin hakkını nasıl yiyelim? Cevabını vermişti. Bu davranış sahiplerini devlete düşman telakki etmek mümkün mü? Onlar kendi ifadesine göre jandarma tarafından gördükleri kötülüğe ve kötü yönetime karşı ayaklanmışlardı" (Atabeyli, 2006: 45).

Atabeyli'nin ikinci hatırası da şudur: "27 Mayıs olayları sırasında Erzincan Garnizon Komutanı Enver Eralp'ten dinlemiştim: Teğmenlik döneminde Van'da görev yaparken bir

---

[8]Fehmi Yavuz, 1912 yılında Isparta'da dünyaya gelmiştir. Siyasetçidir. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirmiştir. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyeliği ve Dekanlığı, Kurucu Meclis Bakanlar Kurulu Üyeliği (6 Ocak 1961 - 25 Ekim 1961) ile milli eğitim, İmar ve iskân bakanı olarak görev yapmıştır. 11 Temmuz 1991'te vefat etmiştir (Fehmi Yavuz, Anılarım, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay. 1).

[9]Martin, tek kurşun atan bir tür tüfektir. Orijinal adı Martini-Henry'dir. Adını, onu 1870 yılında geliştiren Friedrich Von Martini ve Alexander Henry'den almıştır. Bu tüfek İngiliz ordusunda 1871 yılından itibaren kullanılmıştır. 1872 yılında Osmanlı ordusu ile tanışan ve "Aynalı Martin" olarak anılan bu tüfek Ruslara karşı 1877-1878'te yapılan ve "93 Harbi" olarak bilinen savaşta kullanılmıştır.

[10]Hüsamettin Atabeyli, 1922 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Haydarpaşa Lisesi mezunudur. 1946 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Erzincan'da sürdürdüğü avukatlık ve belediye başkanlığı görevlerinden sonra 1961 yılında Erzincan'da milletvekili seçilmiş ve bunu da dört dönem sürdürmüştür. 1967-1971 yılları arasında devlet bakanı olarak görev yapmıştır. 29 Aralık 2014 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir (İsmail Kıran, Erzincan'da Siyasal Yaşamın Temsilcileri: Siyasal Elitler (1980-2022), "Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi,"2022, 6/3, s.269).

erin, komutları yerine getiremediğini görerek ona bir tokat atmış. Sonra da Türkçe bilmediğini anlayarak daha da öfkelenmiş, tercüman bir er yardımı ile sebebini sorduğunda o er ağlayarak, "Benim dedelerim Kafkasya tarafından gelmişler. O tarihlerde hiç Kürtçe bilmiyorlar. Onları da niye Kürtçe bilmiyorsunuz diye dövenler olmuş. Ben buna ağlıyorum," deyince çok duygulanan Eralp'in de gözleri yaşarmış" (Atabeyli, 2006: 46).

Feqi Hüseyin Sağnıç,[11] "Portreler" isimli kitabında Halis Öztürk ile 1950'li yıllarda tanıştığını ve Türkçeyi iyi bilmeyen Halis Bey'e "Nasıl, milletvekilliği yapabiliyor musun?" diye sormuştum. Sonraları başka anlatımlar biçiminde fıkraya dönüştürülen bir anısını bana şöyle anlatmıştı: "Hastaydım. Doktora çıktım. Bana bol bol komposto içmemi önerdi. Komposto denen şeyin bir ilaç olduğunu düşünerek eczaneye gittim. Eczacıya "Bana bir komposto verir misin? Dedim. Eczacı gözümün içine bakarak "Nerelisin hemşerim? Diye sordu. Biraz da böbürlenerek "Ağrı milletvekiliyim" dedim. Bana, karşı binayı göstererek kompostonun o binanın altında bulunduğunu söyledi. Oradan ayrılarak tarif ettiği yere gittim. Kapıdan içeriye baktım, bildiğimiz lokantalardan biriydi. Yanlış geldim diye düşünerek tam çıkıyordum ki, garsonun biri "Buyurun hemşerim, ne istemiştiniz? Diye sordu. Ona "Yanlış geldim galiba, aradığım şey burada bulunmaz" dedim. Bana neyi aradığımı sorunca ben de "komposto" dedim. O da komposto sözünü duyduktan sonra nereli olduğumu sordu. Ona da "Ağrı milletvekiliyim" dedim. Kompostonun kendilerinde olduğunu söylemesi üzerine içeriye girdim. Bir masaya oturduktan sonra garson bana ne yiyeceğimi sordu. Ben de komposto içeceğimi söyledim. Garson, "Aman efendim, komposto yemeklerden sonra içilir, size önce yemek verelim" deyince, ben de komposto denen ilacın aç karnına içilmeyeceğini düşünerek onlara yemek siparişi verdim. Bir tabak yemeğin ardından kompostomu getirmelerini istedim. "Hay hay" dedikten biraz sonra bir tasın içinde komposto denen şeyi getirdiler. Masaya koyduklarında ne göreyim; komposto denen şey bizim bildiğimiz hoşafmış. Kendi kendime katıla katıla güldüm. Herkesin nereli olduğumu sormalarına artık anlam da verebilmiştim. İşte ben bu kadar milletvekilliği yapabiliyorum!" (Sağnıç, 2000: 55-56).

[11]Feqi Hüseyin Sağnıç, 1926 yılında Bitlis ili Hizan ilçesi Horozdere Köyünde dünyaya gelmiştir. 1938 yılında girdiği medresede aldığı eğitimden sonra "Feqi" (medrese öğrencisi) unvanı almıştır. Sağnıç, anadili Kürtçenin dışında Türkçe, Arapça ve Farsça da biliyordu. 18 Nisan 1992'de Musa Anter, İsmail Beşikçi, İbrahim Gürbüz ve Cemşid Bender ile birlikte kurmuş oldukları İstanbul Kürt Enstitüsü'nde Kürt dili, coğrafyası ve etnografyası ile ilgili çalışmalarda bulunmuştur. Aynı zamanda enstitüden bir yıl önce kurulan Mezopotamya Kültür Merkezi'nde Kürtçe dersler vermiştir. 12 Mart 2003'te vefat etmiştir.

Öztürk'ü karikatürize eden bu alıntı onun alçakgönüllü ve halktan bir vatandaş olduğunu göstermektedir. Mütevazı kişiliği buna benzer alıntılarla doludur.

S. Ahmet Arvasi,[12] "Doğu Anadolu Gerçeği" isimli kitabında Tutak'ın Molla Şemdinli Köyünde oturmakta olan Müşir Ağa'dan Halis Öztürk'ün babası Abdülmecit Bey ile ilgili şu hatırayı anlatmaktadır. Abdülmecit Bey, Milli Mücadele için büyük hizmetlerde bulunmuş ve Kazım Karabekir komutasında 15. Kolordu ile beraber hareket etmiştir. Abdülmecit Bey bindiği "Teyro" isimli atı ve beraberinde hareket eden silahlı güçlerle Ermeni çetelerini konuşlandıkları siperlerden çıkartmıştır. Bu savaşta kendisi bacağından yaralanmış ama Ermeni çeteleri bertaraf edilmiştir (Arvasi, 1992: 66). Bacağındaki yara bu süreçte iyileşmek bir yana giderek ağırlaşmıştır. Abdülmecit Bey hastanede iken vasiyet eder ve öldüğünde kendisinin Ehmedê Xanî Türbesinin bulunduğu kabristana defin edilmesini ister. Ailesinin bunu istemesine rağmen dönemin idarecileri buna izin vermezler.

Halis Ağa ve babası Abdülmecit Bey'in Ermeni ve Rus saldırılarına karşı göstermiş oldukları başarılardan dolayı çok sayıda dengbej onlar için ağıt yakmıştır. Dengbejlerin Şahı Şakıro'nun onlar için yakmış olduğu **"Bavê Xalıs Kekê Mexsê"** isimli ağıtın sözleri şöyledir:

Bê de wayê de wayê yê yê ...

Yê yê de wayê de wayê

Axao sibe ye li dîharê Dutaxê diketim berî li bê ye hicûm hicûma Bavê Xalis Kekê Mexsê ye

Şahde şûhdê xaziyê rû dinyayê gelek e li dewrana di dinê ye

Bi zora şûr ajotiye ser topê ye

Topa Ûris sitandiye ji destê alayê ye

Bê de wayê yê yê hê yê ...

Yê yê de wayê de wayê

[12]1932 yılında Ağrı ili Doğubayazıt ilçesinde doğmuştur. Ailesi aslen Van'ın Müküs ilçesi Arvas Köyündendir. İlköğrenimine Van'da başlamış Erciş Öğretmen Okulunu bitirdikten sonra yurdun çeşitli yerlerinde ilkokul öğretmeni olarak bulunmuştur. Türk milliyetçisidir ve Milliyetçi Hareket Partisinde siyaset yapmıştır. 12 Eylül 1980'de gerçekleştirilen hükümet darbesinden sonra Mamak Cezaevinde kalmıştır. 1988 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. (Türk İslam Ülküsünün Mimarı Seyit Ahmet Arvasi Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri- Röportajlar 3, Ankara: Berikan Yay., 2000, s.10).

Ezê ji bona xaziyê rû dunyayê nemînim li dunyayê ax li dunyayê hê yê yê ax li dunyayê hê yê yê ax li dunyayê

Axao li dîharê Dutaxa şewitî diketim ji dilê min û te ra bi dar û bî ye

Eskerê Bavê Xalis Kekê Mexsê dikişiya fenanî sî ye şahde şûhdé Bavê Xalis Kekê Mexsê li dunyayê pir gelek in

Bi zora şûr ajotiye ser topa ûris ji destê alayê sitandiye

Hûn ji bo Xwedê şahde bin heger bimire şehîd e gidîno bimîne xazî ye

Dört evlilik yapan Halis Öztürk, 24 Eylül 1977 tarihinde Tutak ilçesinde vefat etmiştir.

Sonuç

Halis Öztürk, yaşantısı boyunca cesaretiyle Türkiye ve İran arasında yürümüş, koşmuş ve koşuşturmuştur. 1950 yılından itibaren ise bu cesaretini siyasi arenaya taşımış ve bunu da 1960 yılında gerçekleşen hükümet darbesine kadar sürdürmüştür. Mücadelenin bu sembol ismi Yassıada yargılamalarından sonra Kayseri Cezaevi'nde kalmış ailesi ise iki defa sürgüne gönderilmiştir. Tarihi bir kişiliğe sahip olan Öztürk, 24 Eylül 1977 tarihinde Tutak'ta vefat etmiştir. Bu da geriye bıraktığı anıların dışında yaşantısına şahitlik eden bütün sayfaların kapanmasının habercisi olmuştur.

Halis Öztürk'ü yazmaya iki neden etkili olmuştur: Birincisi, çocukluğumda köyümüze ev işlerimizi yapmak için Çaldıran'dan gelen bir aile vardı. Bir gün Halis Bey öldü diye feveran ettiğini ve bindiği atın tanınmaması için ona beyaz bir örtü giydirdiğinden söz etmişti. Bu anlatım Arvasi'nin Halis Öztürk'ü ve babası Abdülmecit Bey'in sahibi olduğu Teyro isimli anlatımı güçlendirmekteydi. Sözü edilen anlatım çok ilginç olduğu için yıllar geçmesine rağmen unutamamıştım. İkincisi de ticaretle uğraşan babam bindiğimiz arabayla Ağrı'ya giderken Patnos ilçesini geçmiş Tutak'a doğru yol alırken bana sol tarafta bulunan ve Halis Bey'e ait uçsuz bucaksız toprakları göstermiş onun toprak ağası olduğunu söylemişti. Çocukluğumun esiri olarak bu iki nedenin verdiği ilham ile siyasetçi ve aynı zamanda toprak ağası olan Halis Öztürk bildiri konusu olmuştur.

Kaynakça

Ağaoğlu, S. (2004), *Marmara'da Bir Ada*, İstanbul: Alkım Yay.

Ağaoğlu, S. (2013), *Yassıada, Kayseri ve Toptaşı Cezaevi Günlükler*, Haz.: G. Sarıçoban, İstanbul: YKY.

Arvasi, S. A. (1992), *Doğu Anadolu Gerçeği*, İstanbul: Boğaziçi Yay.

Atabeyli, H. (2006), *Penceremden Gördüklerim*, İstanbul: Günce Yay.

Bayar, C. (1999), *Kayseri Cezaevi Günlüğü*, Haz.: Y.A. Demirel, İstanbul: YKY.

Bozdağ, İ. (2005), *Bilinmeyen Yönleriyle Celal Bayar*, İstanbul: Emre Yay.

Emre, G. (2006), *Medreseden Meclis'e Meclis'ten Yassıada'ya*, İstanbul: Kent Yay.

Esin, N. (2005). *Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları*, İstanbul: Doğan Yay.

Fırat, A. (1996), *Fırat Mahzun Akar*, İstanbul: Avesta Yay.

Halfin N.A. (2020), *19. Yüzyılda Kürdistan Üzerinde Mücadeleler*, Adana: Zilan Akademi.

Hassan Arfa. (2006), Kürtler Tarih ve Politika, İstanbul: Avesta Yay.

Karanis, K. (1994), *Koltuk Değnekli Demokrasi ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul: Ajans Medya.

Kaya, F. (20039, *Mezopotamya Sürgünü Abdülmelik Fırat'ın Yaşam Öyküsü*, İstanbul: Anka Yay.

Kıran, İ. (2021), "Aristokrat Kürt Aileler: Arvasiler ", *Kurdiyat, 3*, 119-144.

Kıran, İ. (2022), Erzincan'da Siyasal Yaşamın Temsilcileri: Siyasal Elitler (1980-2022), "*Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi",* 2022, 6/3, s.248- 278.

Muhammed Emin Zeki Beg. (2021). *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, İstanbul: Nûbihar Yay.

Sağnıç, F. H. (2000), *Portreler,* İstanbul: İstanbul Kürt Enstitüsü Yay.

Türk İslam Ülküsünün Mimarı Seyit Ahmet Arvasi Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri- Röportajlar 3, Ankara: Berikan Yay., 2000.

Yavuz, F. (1972), *Anılarım*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay. 1.

Yıldırım, S. vd. (2010). (ed.), *TBBM Albümü-1950-1980*, Ankara: TBMM Yayını, , 2/549-701.

Yüksek Adalet Divanı Kararları. (2007), Yassıada 14 Ekim 1960-15 Eylül 1961, İstanbul: Kabalcı Yay.